

OPERATIVNE AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH JEDINICA NA PODRUČJU VINODOLA 1941. GODINE

Da bismo mogli sagledati i govoriti o aktivnostima partizanskih jedinica na području Vinodola 1941. godine, nužno je prethodno ukratko istaknuti dva momenta. Prvo, prisutnost okupatorskih i kvislinških formacija i jedinica u Vinodolu i drugo: kronološki redoslijed formiranja, od prve borbene partizanske grupe na Viševici do formiranja bataljona i zajedničkog štaba za širi teritorij Primorja, Gorskog kotara i Drežnice.

Nakon raspada bivše Jugoslavije i njene vojske, teritorij Vinodola, ali i šire, okupirale su talijanske vojne jedinice od 12. travnja 1941. godine i u nekoliko idućih dana. Istodobno s Talijanima su stigli i ustaše iz emigracije na čelu s Antom Pavelićem, pa je stvorena umjetna tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska (NDH). Po tzv. »Rimskim ugovorima« potpisanim 18. svibnja 1941. godine, između Italije i NDH, dio teritorija Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, Italija je anektirala, s otocima Krkom i Rabom (kotari Kastav, Sušak i Čabar, kao i dio kotara Delnice). Ostali dio teritorija Hrvatskog primorja (Vinodol u cjelini), ogulinskog, brinjskog i senjskog kotara pripao je NDH, gdje su i dalje ostale talijanske trupe.

Talijani su se od početka — jednako, kao i poslije reokupacije od 7. rujna 1941. — ovdje postavili kao apsolutni i jedini gospodari, iako je prema Rimskim ugovorima njihov status bio kao »talijanske trupe stacionirane u prijateljskoj zemlji«.

Teritorij Vinodola okupirale su snage V armijskog korpusa II talijanske armije, sa sjedištem štaba Armije 1941. u Sušaku i Karlovcu, pod komandom generala VITTORIJA AMBROSIJA.

Sjedište štaba V korpusa bilo je u Crikvenici, pod komandom generala RICARDA BALOCCO. U sastavu V korpusa bila je divizija LOMBARDIA, sa štabom u Delnicama, koja je pod svojom kontrolom držala veći dio područja Gorskog kotara, a 74. pješadijski puk te divizije bio je češće djelimično angažiran 1941. godine na području Vinodola. U dva navrata puk se duže zadržavao u Novom. Divizija RE sa štabom divizije u Senju i Gospiću. Brza divizija EUGENIO DI SAVOIA sa štabom u Ogulinu i Karlovcu. Još su četiri talijanske divizije povremeno bile u sastavu V armijskog korpusa. Ako se uzmu grubo podaci talijanskih i kvislinških formacija koncem 1941, koje su gravitirale Vinodolu i susjednim područjima, odnosno snage V korpusa i djelomično II armije, onda je to brojka od 65.000 vojnika. Razumljivo je da su te snage na svakom dijelu teritorija korpusa mogle biti brzo i efikasno upotrebljene. Očiti je primjer talijanske ofanzive Velika Kapela rujna 1942, kada su na relativno malom prostoru koncentrirali 38.000 vojnika u borbi

protiv NOP-a. No, ovdje ćemo se konkretnije zadržati na talijanskim garnizonima u Vinodolu.

RASPORED TALIJANSKIH JEDINICA U VINODOLU DO 30. X 1941.

Već je spomenuto da je komanda V korpusa bila u Crikvenici. Uz komandu V korpusa, odjeljenja rodova i službi bile su još u Crikvenici: zaštitna jedinica, sanitet i bolnica, veterinarska služba, transport, indentatura i bataljon veze. Ukupno 1055 vojnika i oficira. Dalje, komanda 3 bataljona zanatlija sa 30 vojnika, peta kemijska četa sa 60 vojnika, skupina GAF (granične straže) sa 30 vojnika, četa financijske straže sa 60 vojnika, četa crnih košulja 137. bataljona sa 150 vojnika, eskadron lakih tenkova sa 30 vojnika i četa za vezu u Dramlju sa 120 vojnika. Ukupno u Crikvenici 1535 vojnika i oficira.

U Triblju: artiljerijski divizion 199/13 oko 200 vojnika, komanda petog mitraljeskog bataljona i dvije čete sa oko 260 vojnika. Ukupno 460 vojnika.

U Driveniku: kemijska četa sa 80 vojnika, jedna baterija 105/28 sa 60 vojnika. Ukupno 140 vojnika.

U Grižanima: eskadron konjice sa 120 vojnika i treća četa 105. mitraljeskog bataljona sa 120 vojnika. Ukupno 240 vojnika.

U Selcima: Komanda grupe artiljerije V korpusa sa oko 50 vojnika, jedan divizion 105/28 sa 200 vojnika, jedan divizion 149/13 sa 200 vojnika, jedan divizion 49/13 sa 200 vojnika, jedan divizion 47 mm sa 200 vojnika, peti specijalni odred zanatlija sa oko 30 vojnika. Ukupno u Selcima oko 860 vojnika.

U Sv. Jakovu: jedna četa 5. mitraljeskog bataljona sa 120 vojnika, jedna baterija sa 60 vojnika. Ukupno oko 200 vojnika.

Sveukupno u kotaru Crikvenica 3245 vojnika i oficira.

U Bribiru: druga četa 105. mitraljeskog bataljona sa 120 vojnika, eskadron konjice sa 120 vojnika. Ukupno 240 vojnika.

U Ledenicama: četvrta četa 105. mitraljeskog bataljona sa 120 vojnika; ovdje treba napomenuti da je četa češće bila ojačana, pa je i brojno stanje bilo veće.

U Brezama: jedan ojačan vod iz sastava 105. mitraljeskog bataljona, ukupno oko 60 vojnika.

Na Stalku: do 3. XI 1941. jedan ojačan vod, oko 60 vojnika, vjerojatno iz sastava 74. pješadijskog puka.

U Povilima: komanda trećeg bataljona zanatlija i jedna četa s oko 130 vojnika, dvije baterije topova 47/32 s oko 120 vojnika. Ukupno oko 250 vojnika.

U Klenovici: jedna četa financijske straže s oko 80 vojnika, jedna četa (131) crnih košulja sa 120 vojnika. Ukupno 200 vojnika.

U Novom: jedna četa iz trećeg zanatlijskog bataljona sa 120 vojnika, komanda 105. mitraljeskog bataljona i jedna četa s oko 140 vojnika, jedna četa MB 120 mm s oko 50 vojnika, jedna baterija topova s oko 60 vojnika, sekcija fotoelektričara s oko 15 vojnika, komanda grupe zanatlija s oko 15 vojnika, deseta artiljerijska grupacija s oko 150 vojnika. Ukupno u Novom oko 670 vojnika.

Sveukupno u kotaru Novi 1600 vojnika. U oba kotara, Novome i Crikvenici, ukupno oko 4845 vojnika i starješina.¹

Ovo su samostalne jedinice, koji su se duže zadržale u spomenutim garnizonima. Stvarno brojno stanje okupatorskih vojnika na području Vinodola, bilo je često mnogo veće. Već je spomenut 74. pješadijski puk s oko 2500 vojnika, koji je u nekoliko navrata boravio u Novom. Upravo dijelovi 74. puka poduzeli su akcije čišćenja terena 18. i 24. listopada 1941. i izvršili paljenje kuća u Ledenicama i šumskih kućica u Bribirskoj šumi, kao i pljačku imovine.

Kroz Vinodol je prolazilo snabdijevanje jedinica u Lici. Prolazile su i nove jedinice prema Lici, Zadru i Dalmaciji. Bile su tu povremeno prisutne i pomorske jedinice, ratne i trgovačke mornarice za opskrbu i vezu s otocima. Tako je stvarni broj prisutnih talijanskih vojnika i bo veći od spomenutih pet tisuća.

Pored talijanskih vojnika, u općinskim je centrima, koncem 1941, Crikvenice, Novog i Ledenica, bilo oko 100 naoružanih žandara NDH, koji su obavljali kontrolu teritorije, pretrese i posebno hapšenja simpatizera NOP-a 1941. godine.

Razumije se, sva vlast NDH i talijanska bila je protiv NOP-a. U svemu tome posebnu ulogu imale su obavještajne službe talijanskih vojnih i civilnih formacija. Spomenut ćemo samo one koje su izrazito djelovale. Kroz vojnu okupacionu vlast, a posebno kroz štab V korpusa, njegove divizije i pukove intenzivno su djelovale obavještajne i kontraobavještajne službe: OVRA,² SERVIZIO SPECIALE MINISTERO ESTERNI,³ SIM,⁴ GAF.⁵ Osim njih još su djelovale obavještajne službe karabinjera i javne sigurnosti. Osnovna djelatnost svih spomenutih službi bila je borba protiv KPH i NOP-a. Dosta efikasna djelatnost tih službi, brzo je ušla u trag komunistima Vinodola i oni su bili prvi na redu za pretrese i hapšenja. Dosad nije utvrđeno, ali je to veća brojka oružja, koju su talijanske jedinice pokupile u Vinodolu prije ustanka, čiji su podaci dobrim dijelom prikupljeni i putem tih službi i putem ustaša i vlasti NDH. S dosta uspjeha hapšeni su u toku 1941. simpatizeri NOP-a, o čemu šire govori tema »Represalijske okupatora u Vinodolu 1941«.

FORMIRANJE PRVIH BORBENIH JEDINICA

Ne ulazeći u pripreme ustanka, represalijske okupatora i njegove planove, nakon proglašenja CK KPJ od 4. srpnja 1941. o pokretanju oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, i područje Vinodola zahvatio je plamen ustanka. Žarište ustanka s Viševice širilo se ne samo u Vinodolu.

Za prve početke stvaranja oružanih jedinica karakteristična su i presudno pet žarišta, gdje su osnovane baze za stvaranje početnih oružanih jedinica: partizanski logor Viševica, osnovan koncem srpnja 1941, Sušački na Tuhobiću osnovan polovicom kolovoza 1941, Delnički partizanski logor osnovan polovicom srpnja 1941, Drežnički partizanski logori osnovani u toku kolovoza 1941, uz Brinjski koji je osnovan na Svakuši koncem srpnja 1941. Ti partizanski logori bili su presudni i utjecali su na širenje ustanka i neposredno stvaranje prvih većih borbenih jedinica.

Samoprijegornim radom i zalaganjem ustanika, a posebno komunista, savladane su teškoće početnog naoružanja, prehrane, smještaja. Stvoreni su početni uvjeti za pokretanje oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Poznato je da je i područje Vinodola po vojno-operativnoj liniji početkom ustanka pripadalo pod Operativno rukovodstvo Okružnog komiteta KPH za Karlovac (OROK KPH). Ogromnu pomoć pri formiranju i organizaciji prvih borbenih jedinica i pokretanju oružane borbe na području Vinodola i šire, dali su španjolski borci, osim Marinkovića, koji nije bio u španjolskoj, koji su bili upućeni kao delegati CK KPH. Ističemo samo neka imena: Ivo Marinković Slavko, Ivo Vejvoda, Nikola Car Črni, Anton Rusek, Veljko Kovačević, Ivan Hariš Gromovnik. Za razvoj i usklađivanje ustanka Drežnice i Brinjskog gornjeg kraja s Vinodolom posebne zasluge imaju Toma Strizić i Milan Mataija. Mataija, kao sekretar partijske organizacije u Ledenicama, još u pripremi ustanka, održava češće sastanke s komunistima Brinja i Drežnice.

Partizanski logor na Viševici, kolovoza i prvih dana rujna 1941. sačinjavali su uglavnom borci iz Bribira i Ledenica. Ta je grupa pokrenula i prve borbene akcije.

Na Viševici se stvara nova privremena formacija oko 18. rujna 1941, kada stiže grupa od 25 boraca iz partizanskog logora Tuhobić koju je doveo Rade Šupić. Formira se četa »Matija Gubec« od ukupno 69 boraca. Za komandira je imenovan Veljko Vučinić, a za političkog komesara Moša Albahari.

Oko 1. listopada 1941. Sušaćani i Hreljani su se vratili na teren Tuhobića, a 12. listopada odvajaju se Ličani i Fužinarci i osnivaju logor i četu na Bitoraju. Borci s Viševice tada formiraju svoju čet. Za komandire se postavlja Franjo Mureta, za političkog komesara Andrija Tus, a za sekretara partijske organizacije Blaž Kalafatić.

Oko 1. studenog 1941. grupa Ledeničana odvaja se i formira 12. XI 1941. Ledenički partizanski logor »Bilo« na Ričičkom Bilu. Od 5. XII 1941, tada već Ledenička četa ulazi u sastav bataljona »Marko Trbović«. Do kraja prosinca 1941. četa je narasla na više od 86 boraca. Za komandira je bio postavljen Petar Komadina, za političkog komesara Ladislav Vivoda i za sekretara partijske organizacije Milan Mataija.

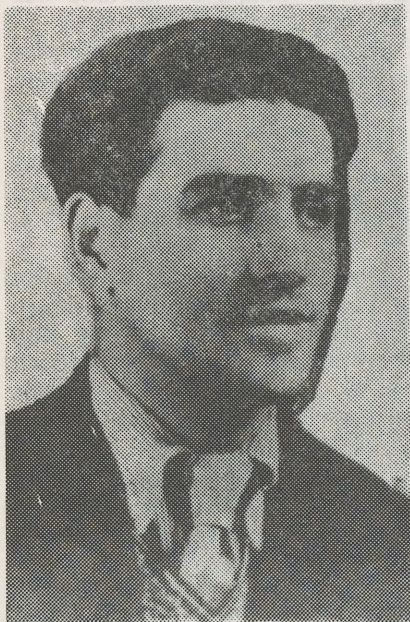
Po odvajanju Ledeničana Bribirska četa je brzo narasla, pa je do kraja prosinca 1941. imala 90 boraca. Rukovodstvo čete ostalo je isto. Ta je četa po formiranju bataljona »Matija Gubec« ušla u njegov sastav.

Ovdje još treba istaknuti postojanje omladinske čete Bribira od kolovoza 1941, koja je brojala više od 25 boraca, a 30. studenog 1941. omladinci u Bribiru položili su partizansku zakletvu, postavljen je za komandira Josip Dorić i za komesara Mladen Plovanić, a za sekretara SKOJ-a Jože Mršan, pa su povremeno išli u borbene akcije. Te su tri čete predstavljale udarnu borbeni snagu Vinodola 1941, s kojima su izvođene borbene akcije. Dolazak većeg broja boraca u postojeće partizanske logore, širenje ustanka i osnivanje novih partizanskih logora, uvjetovali su formiranje dvaju bataljona za širi teritorij i formiranje zajedničkog štaba za teritorij Drežnica, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja.

Nakon obilaska područja Primorja, Gorskog kotara i Drežnice, od strane Ive Marinkovića i Veljka Kovačevića od 7. do 29. rujna 1941, kada su se vratili u Karlovac, okružno rukovodstvo KPH za Karlovac održava sjednicu na kojoj je razmotren izvještaj Marinkovića i Kovačevića i predloženo je formiranje jednog bataljona i njegova rukovodstva za cijeli spomenuti teritorij. Pošto je Kovačević bio predviđen za komandanta bataljona, vratio se u

Gorski kotar 1. listopada sa zadatkom da formira štab i bataljon. Situacija je bila toliko izmijenjena da je trebalo formirati dva bataljona i zajednički štab. Prvo je 5. listopada 1941. formiran Drežnički bataljon od šest četa s oko 130 boraca. Za komandanta je bio postavljen Anton Rusek, a za političkog komesara Branko Vukelić. Zatim je formiran (14. listopada) Primorsko-goranski bataljon, u čiji su sastav ušle čete: Bribirska, Sušačko-hreljinska i nešto kasnije Ličko-fužinarska. Za komandanta je bio postavljen Nikola Car Črni, a za političkog komesara Joso Gržetić. Taj je bataljon bio poznatiji pod nazivom Gupčev bataljon.

Štab Gupčeva bataljona:

Nikola Car Črni

Joso Gržetić

Štab odreda pod nazivom: »Štab za teritorij Hrvatskog primorja, Gorškog kotara i Drežnice«, u punom sastavu počeo je djelovati oko 10. listopada 1941.⁶

Za prvog komandanta je bio postavljen Veljko Kovačević,⁷ za političkog komesara Ivo Vejvoda,⁸ a za operativnog oficira Tomo Strizić.⁹

Ovako postavljena vojna formacija 1941. omogućava sinhronizirano izvođenje borbenih djelovanja na širenju teritorija, no ovdje ćemo se ograničiti samo na borbena djelovanja u Vinodolu.

BORBENE AKTIVNOSTI PARTIZANSKIH JEDINICA U VINODOLU 1941. GODINE

Nakon psihičke i fizičke pripreme boraca na Viševici, izviđanja, prikupljanja podataka i dogovora o objektima i mjestima, kao i diverzantskog te-

čaja, održanog pod rukovodstvom Ivana Hariša, prišlo se izvršavanju borbenih akcija.

Istovremeno, 9/10. rujna 1941, izvedene su dvije značajne akcije. Prva akcija izvedena je postavljanjem mine na željezničkoj pruzi, 500 metara zapadno od željezničke stanice Fužine u pravcu Liča. Tom akcijom rukovodio je Ivan Hariš, a grupu je sačinjavalo još pet boraca i vodič Vinko Gašparović.¹⁰ Mina nije eksplodirala pod vlakom kome je bila namijenjena. Hariš je zatim otklonio grešku i čekao se drugi vlak.

Iz pravca Fužina naišla je samo lokomotiva, pod kojom je mina eksplodirala. U ovoj akciji oštećena je lokomotiva, pruga i promet je bio za neko vrijeme zaustavljen. Odmah nakon eksplozije mine Talijani iz Fužina i Liča otvorili su po mjestu pušcanu i mitraljesku vatru. Grupa se povukla bez gubitaka.

Drugu, u to vrijeme još značajniju akciju izvela je grupa boraca tog partizanskog logora pod rukovodstvom Tome Strizića. Tu grupu sačinjavala su 23 boraca, a vodič je bio Đuka Pavlić iz Liča. Akcija je izvedena na gradištu Hidrocentrale kod Liča, odnosno na baraku gdje je bio smješten i čuvan eksploziv. Izvedena je vrlo vješto i nečujno, tako da stražar, u susjednoj baraci, zbog vjetra, nije ni primijetio dok je dignut eksploziv. U toj akciji je zaplijenjeno 25 sanduka eksploziva-dinamita i odgovarajuća količina štapina-korde, kao i kapišli.¹¹

Grupa se povukla u pravcu partizanskog logora bez gubitaka. Talijani su, tek po svanuću, opkolili gradilište, pokupili stražara i poduzeli mjere boljeg osiguranja. Rukovodstvo partizanskog logora Viševica dio tog dragocjenog materijala (dinamita) predalo je borcima Drežnice, a ovi jedan dio borcima Korduna. Obje su akcije imale širok politički odjek u narodu, a kod boraca su podigle samopouzdanje i vjeru u vlastite mogućnosti.

Jednu od značajnih akcija na području Vinodola izveli su 14. rujna 1941. borci Brinjskog partizanskog logora, pod vodstvom Srđana Uzelca, na paljenju pilane Marjanovića u Vodicama. Ne raspolaže se pouzdanim podacima, ali se sa sigurnošću može tvrditi, da je postojao prethodni dogovor o paljenju pilane s rukovodstvom logora na Viševici. Takav sličan slučaj je bio i s Mošunama. To više, jer je Vlado Lončar polazio kurs na Viševici. Pilane su palili nepoznati borci i u Mošunama je to bila grupa Brinjaka na čelu s Vladom Lončarom, među Drežničanima. Ovo je razumljivo jer su obitelji ustanika u to vrijeme bile nezaštićene, čuvao se identitet boraca, a time i porodice radi osvete okupatora.

Pilana je do tada radila za Talijane. Njenim paljenjem daljnji rad je bio prekinut. »Čišćenje« okolnog šumskog kompleksa od talijanskih vojnika ostalo je bez uspjeha.

Noću 18/19. rujna 1941. izvedena je još jedna značajna diverzantska akcija, na paljenju pilane u Mošune, vlasništvo Ivana Statina iz Novog. Naime, po prethodnom dogovoru, Milana Mataije s radnicima na pilani i s borcima Drežnice, grupa od 15 boraca predvođena Savom Vukelićem, uz pomoć Steve Komadine i Josipa Prgića, obojica zaposleni na pilani, pale pilanu. Tom je prilikom zaplijenjena veća količina hrane koja je prenesena u Drežnički logor. Idući dan talijanski vojnici iz Novog i Jasenka poduzeli su »čišćenje« terena, provedena je istraga i tom je prilikom uhapšen Stevo Komadina član KPJ i odveden u internaciju. I ta je pilana prestala raditi za talijanske okupatore.¹²

Spaljena pilana na Mošunama, koju
su osposobili partizani 1942 za
podizanje popaljenih sela.

Zapaljena pilana u Mošunama 1941. godine

Grupa boraca iz partizanskog logora Viševica 20. rujna 1941. u noći, minirala je željezničku prugu kod Belog Sela, u neposrednoj blizini Fužina. Nije došlo do eksplozije, pa time akcija nije ni uspjela. Jedna grupa boraca-diverzanta iz partizanskog logora Viševica 24. rujna 1941. minirala je željezničku prugu kod mjesta Vrata u Gorskom kotaru. Pruga je bila jače oštećena i time zaustavljen promet za nekoliko sati.

Dana 24. rujna 1941. ujutro talijanske jedinice iz Crikvenice i Drivenika, do jačine jedne čete, pokrenute su u kontrolu šumskog područja sjeverno od Drivenika. Tom su prilikom napale grupu boraca Hreljinsko-sušačkog logora, njih osam, u prolazu prema Viševici. U kraćoj borbi Luka Šubat ubio je

jednog karabinjera. To je, zapravo, bio prvi talijanski vojnik koji je poginuo na području Vinodola. U istom okršaju ranjen je partizan Romano Polić. Talijani su se još isti dan vratili u polazne garnizone.

Radi već spomenutih akcija i uznemirenja okupatora, talijanske jedinice poduzimaju 25. rujna 1941. akciju čišćenja terena. Svakako, na udaru je bila Bribirska šuma. Može se pretpostaviti da su Talijani približno znali za lokaciju partizanske jedinice na Viševici (rajon Bribirske šume). No, budući da se nisu uputili prema mjestu gdje je u to vrijeme bila četa, vjerojatno nisu imali točnih podataka o lokaciji logora. Tog dana talijanske jedinice iz Crikvenice, Bribira i Grižana, neutvrđene jačine (vjerojatno do jednog bataljona), pretresle su šumsko područje sjeverno od Bribira i Grižana. Poslije podne primijećena je veća grupa tiljanskih vojnika na Maševu (južno od Viševice). O tom je četu obavijestio omladinac Slave Mureta, koji je poslan iz Bribira. Četa je odmah zauzela položaj ispred Miličevih Stena — na čistini, na kosi ispred Lišnjakove Drage.¹³ Četa je ostala na položaju do pred noć. Nakon toga je ustanovljeno da su se Talijani vratili u polazne garnizone. Iz toga se može pretpostaviti i zaključiti na Talijani nisu znali za točnu lokaciju logora.

Akcija na Stalku 27. rujna 1941. Treba odmah istaknuti da je ta akcija imala višestruko političko i vojno značenje: izveli su je zajednički borci čete »Matija Gubec« (iz partizanskih logora Viševica i Tuhobić), uz grupu boraca iz Drežnice. Kroz relativno malu akciju pokazani su narodu i borcima jasni i dugoročni ciljevi NOB-a. Puštanjem na slobodu zarobljenih talijanskih vojnika »jer nisu odgovorni« za okupaciju, ušutkana je uporna okupatorska i kvislinška propaganda u narodu da se radi o »razbojničkoj bandi« koju treba svim silama uništiti. I na kraju, to je bila prva akcija na talijansku živu silu na području Vinodola.

Podatke o dolasku talijanskog kamiona sa sljedovanjem za posadu u Jasenku, u partizanski logor Viševicu, dostavio je Ladislav Vivoda, koji je kao učitelj u Mataija Dragi, bio član ledeničko-krmepotske partijske organizacije. Imao je zadatak da se što duže zadrži na radnom mjestu, jer nije bio kompromitiran kao komunist. Još početkom srpnja 1941. Vivodu je u Mataija Dragi, obilazeći teren s patrolom, posjetio talijanski poručnik Smoković,¹⁴ obavještajni oficir 74. pješadijskog puka u Novom. Kroz nekoliko idućih sastanaka Vivode i Smokovića, provjerena je obostrana iskrenost suradnje i povjerenja. Činjenica je bila da je Smoković bio simpatizer NOP-a i uspostavio je suradnju s Vivodom, a putem Vivode i s Mitom Nastasićem iz Novog.

Po dobivenim podacima, rukovodstvo čete u Viševici odmah je prihvatilo da se plan napada realizira. Izvršene su neposredne pripreme za akciju. Akcijom u cjelini rukovodili su Nikola Car i Toma Strizić. Još 26. rujna 1941. na približno mjesto izvođenja akcije krenuli su Car, Strizić i Milan Mataija. Za vodiča čete do mjesta akcije određen je Jura Mataija Žirica, koji je 27. rujna poslije podne doveo četu na određeno mjesto. Car, Strizić i Mataija odredili su mjesto i način izvođenja akcije. Oni su se sporazumjeli da se akcija izvede oko 900 metara od cestarske kuće na Stalku u pravcu Javornica — Jasenak. U to vrijeme u lugarskoj kući na Stalku bila je talijanska posada sastava jednog ojačanog voda. Kad se analizira zašto je baš to mjesto određeno za akciju, izvlače se dva jasna zključka. Prvo, opreznost Talijana, budući da su u neposrednoj blizini (900 metara) od svog garnizona,

bit će manja. Drugo, oko 50 metara dalje skreće šumska cesta u pravcu Crne Drage, pa se odmah moglo skloniti kamion s prometnice Stalak — Jasenak. Grupa za osiguranje imala je tu dobar položaj da spriječi eventualnu intervenciju Talijana iz Stalka. Pošto su Talijani sjekli šumu i čistili sav pojas uz cestu od 20 do 50 metara, to je uz cestu bilo dosta niskog raslinja i paprati, pa su se borci mogli neprimjetno postaviti uz cestu. Po planu kamion je trebao naići između 16 i 17 sati. Četa s oko 50 boraca bila je podijeljena u četiri grupe za izvršenje zadatka. Plan akcije predviđao je i iznenađenje, tj. da se akcija izvede bez pucnjave. Kao prva varka bilo je predviđeno da jedan borac, bez oružja, pri nailasku kamiona iskoči na cestu i rukom zaustavi kamion, kao da ga povezu. Ako ta varka ne uspije, slijedeća grupa treba prepriječiti pripremljen trupac preko ceste, koji će zaustaviti kamion. I u jednom i drugom slučaju borci su trebali brzo iskočiti iz zasjede i razoružati Talijane bez borbe.

Grupe su se, prema ranijem planu, postavile u zasjedu. Na izvidnici koja će najaviti dolazak kamiona bili su Toma Strizić, Milan Mataija i Jura Mataija Žirica. Upravo kad je Toma dao znak, da kamion nailazi, Jura Žirica, nesprenim rukovanjem puškom opalio je metak. Pomislili su da je akcija time propala. Međutim, zvuk motora zaglušio je pucanj, kojeg Talijani nisu čuli. Prije toga zbila se još jedna neizvjesnost: talijanska patrola iz Stalka stigla je do pred samu zasjedu cestom i vratila se. Pomišljalo se da je zasjeda unaprije otkrivena, ali to je bila redovna kontrola terena. Kamion je išao prema zasjedi. Prva varka nije uspjela iako je »civil« pokušao zaustaviti kamion »da ga povezu«. Druga grupa brzo je iza zavoja prebacila trupac preko ceste. Vozač je naglo zakočio. U tom trenutku brzo su iskočili na cestu borci s uperenim puškama na posadu kamiona. Posadi nije preostalo drugo, nego da bez panike i oružja izađu iz kamiona. Postrojeni su i odvedeni u pravcu Crne Drage. Borac Božo Felker odvezao je kamion u istom pravcu, ali zbog lošeg puta kamion je zaustavljen na oko 600 metara dalje od mjesta zasjede. Hrana je istovarena i odnesena dalje u šumu. Kamion je paljenjem uništen.

Dva kilometra dalje održan je partijski sastanak. Na sastanku je odlučeno da se sedam zarobljenih vojnika i jedan podoficir puste, uz prethodno objašnjenje o ciljevima NOB-a.

Tako je i postupljeno, a dato im je još i nešto novca, od svote koja je bila zaplijenjena, a zaključeno je da se dva talijanska oficira odvedu u logor radi istrage i suđenja. Dio hrane je sakriven u šumi, jer se sva nije mogla odnijeti, kako bi se po nju došlo drugi dan. Kao najznačajnije, dogovoreno je i određena grupa boraca, koja će ostati, da vodi borbu i sačekuje Talijane, koji će sigurno ići u intervenciju, kad saznaju za izvedenu akciju.

Akcija na Stalku izvedena je brzo, bez gubitaka, i uz samo jedan nehotice opaljeni metak. U akciji su zarobljena dva oficira, jedan podoficir i sedam vojnika. Zaplijenjeno je: jedan puškomitraljez, šest pušaka, dva pištolja, oko 150 kg svježeg mesa, 200 kg kruha, riže, tjestenine, šećera, masti, ulja i ostalih namirnica, kao i 60.000 lira i nešto dinara.

Puškomitraljez je predan drugovima iz Drežnice. Bez određene grupe za zaštitu, četa se s namirnicama uputila prela logoru u Viševicu, koji je bio udaljen oko 20 km. Idući dan borci su odredili sud, koji je, nakon istrage, osudio na smrt dva talijanska oficira, nakon čega su i strijeljani.

Iako je akcija izvedena u neposrednoj blizini talijanskog garnizona u Stalku, Talijani nisu ništa o tome znali. Garnizon iz Jasenak poduzeo je mjere traganja i traženja kamiona, koji u određeno vrijeme nije stigao u Jasenak. Pravu istinu saznali su u Jasenku tek idući dan, oko 6 sati, kada su se, bez kapa i oružja, vratili pušteni vojnici. Izvještaje o toj akciji poslali su: Velika župa u Senju, Općem upravnom povjereništvu NDH Sušak 28. rujna 1941. i zapovjednik Oružničke postaje u Jasenku 30. rujna 1941. Oba izvještaja opisuju događaj, ali ističu kako su to napravili »banditi i četnici«. Međutim, komanda V korpusa u svom izvještaju komandi II armije opširnije opisuje akciju. Zanimljivo je što su oni uočili da su to izveli komunisti, a ne »banditi«. Isto tako iz izvještaja se vide i mjere represalija koje su u toku i koje će uslijediti. Spomenuti izvještaj glasi:

»Jučer poslije podne oko 18 sati, na putu Novi — Jasenak u blizini Stalka (karta J, 1:1000.000 A n Z), na mjestu gdje put zavija u vrlo gustu šumu, kamion 74. pješ. puka, putujući iz Novog u Jasenak i noseći sljedovanje hrane tom garnizonu, morao se zaustaviti uslijed prepreke od debila na putu. Bio je nenadano napadnut od šezdesetak naoružanih ljudi, tako da ljudstvo s kamiona nije moglo da se odupre.

Od ljudstva koje je bilo na kamionu zadržana su dva oficira. Jutros, 28. o. m. povraćeni su pošto im je oduzeto oružje i municija, jedan podoficir i sedam vojnika. Došli su u dodir s našima u 6 sati. Hrana zaplijenjena. Kamion su makli s puta i zapalili. Prve osobe koje su prikupljene radi istrage, koja je već započeta, pretpostavljaju da se radi o komunističkoj akciji. Vojnicima je rečeno da ih puštaju na slobodu, jer su neodgovorni. Tek jutros smo dobili točnije vijesti o sudbini kamiona i ljudstva, pošto traganje koje je započeto 27. kasno na večer iz Jasenka, budući da nije u određeno vrijeme stigla hrana, i koje je produženo u noć, nije imalo pozitivnog rezultata, s obzirom na to da je kamion zapaljen na mjestu udaljenom od puta i nevidljivom s puta, naročito noću. U toku je čišćenje zone. Okolni garnizoni obaviješteni. Uhapšeni rođaci sumnjivih osoba.«¹⁵

Jedna od mjera koju su Talijani odmah poduzeli (28. rujna 1941) je hapšenje nekih porodica ustanika. Tog dana u Bribiru su uhapšene porodice Tome Strizića, Blaža Kalafatića, Josipa Krajačića, a iz Ledenica porodica Milana Mataije.

Akcijom čišćenja terena oko mjesta izvedene akcije rukovodio je kolo-nelo (pukovnik) MICHELE RUSSO, komandant 74. pješadijskog puka, u to vrijeme sa štabom u Novom. Po Russovu naređenju uhapšene su spomenute porodice.

Ledenički kirijaši, koji nisu znali za akciju na Stalku, pohapšeni su u Crnoj Dragi i Dulibi 29. rujna. U toj akciji čišćenja sudjelovalo je više talijanskih vojnika i jedinica. Taj dan je uhapšeno 15 ledeničkih kirijaša. Devetoricu su isti dan iz Stalka pustili kući. Šestoricu su otpremili u zatvor u Ogulin gdje su zadržani oko mjesec dana. U akciji čišćenja bio je uhapšen, isti dan, i veći broj kirijaša Drežnice, koji su dopremljeni prvo u Jasenak, a zatim u zatvor u Ogulin.

Neposredno poslije te akcije na Stalku u nekoliko idućih dana izvršene su još dvije akcije na Talijane na prometnici Breze — Stalak. Za te dvije akcije postoje različiti podaci o danu izvršenja. Ovdje navodimo datume za

akcije kod Mušuna 1. listopada 1941. i za akciju kod Prosike 2. ili 3. listopada, a moguće je da je to bilo i 4. listopada 1941.¹⁶

Grupu koja je ostala da sačeka Talijane na istom terenu, vodio je Toma Strizić, a sačinjavali su je još: Milan Mataija, Joso Štajner, Blaž Kalafatić, Petar Komadina s puškomitraljezom, Zdravko Pađen, Srećko Mureta, Jura Mataija Žirica i Josip Kombol Beli. Akcija je izvedena na cesti na 1,5 km od Mošuna prema Stalku 1. listopada između 10 i 11 sati. Zamisao i plan izvođenja bili su slični kao i na Stalku. Pripremiti trupac i kad se čuje zvuk motora kamiona prepriječiti cestu, a kad se kamion zaustavi otvoriti po njemu mitraljesku i pušcanu vatru. Kad se začuo zvuk motora, na cestu su iskočili Štajner, Kalafatić i Pađen i počeli su preprečavati cestu. Međutim, naišao je talijanski vojnik na motociklu, a cesta još nije bila prepriječena. Štajner je motociklistu ubio (to je, zapravo, bio drugi talijanski vojnik koji je poginuo u Vinodolu), skinuta mu je puška, a on i motor bačeni su pod cestu. Nato je naišao čelni kamion, a Štajner, Kalafatić i Pađen uspjeli su se skloniti i nisu imali vremena bolje prepriječiti cestu. Čelni kamion produžio je mimo prepreke, ali se drugi kamion tu zaustavio. Po tom kamionu grupa je otvorila vatru i kad su Talijani iz slijedećih kamiona, uzvratili vatrom, grupa se brzo povukla bez gubitaka. Šest talijanskih vojnika je ubijena, a pet ranjeno, oštećen motocikl i zaplijenjena jedna puška. Grupa se povukla u pravcu Gromovina, a nešto kasnije prema Škerinu Krču (2 km sjeveroistočno od Male Gore). Talijani su pola sata vatrom tukli iz mjesta gdje su bili napadnuti.

Drugu akciju spomenuta grupa izvela je na cesti Breze — Mošune, između Banskih Vrata i Prosike 2. ili 3. listopada 1941. prije podne. Plan akcije predviđao je miniranje ceste pri nailasku talijanske motorizirane kolone, zatim bacanje bombi na zaustavljena vozila i otvaranje puščane i mitraljeske vatre. Akcija je izvedena po planu. Na cestu je postavljena ručno izrađena mina, koja se aktivirala potezom s pomoću »špage« iz zaklona. Tu je minu Štajner donio iz Viševce. Kad je naišao čelni kamion iz pravca Breze mina je aktivirana. Od eksplozije kamion je oštećen i nagnut ustranu usjeka ceste. Kalafatić i Pađen bacili su na kamion svaki po jednu pripremljenu ručnu bombu i otvorena je vatra po kamionu. Iz kamiona nije davan otpor jer su talijanski vojnici bili ubijeni ili ranjeni. (Prema knjizi Andrije Tusa, iz ovog kamiona zaplijenjene su četiri puške). Odmah je naišao drugi kamion, ustavivši se 50 metara dalje. Iz njega je po zasjedi otvorena snažna vatra. Grupa se bez gubitaka povukla, dugo praćena mitraljeskom i minobacačkom vatrom. Povlačenje je izvršeno prema Smolniku, odnosno grupa je tada otišla prema Viševci u sastav čete. U toj akciji je ubijeno 11, ranjeno 6 talijanskih vojnika i teže oštećen jedan kamion.¹⁷

Te tri vješto izvedene akcije, samo na ovom području, naglo su uzdrmale moral i sigurnost talijanskih jedinica. O njima se brzo pročulo i na širem području, ugled i hrabrost ustanika utjecali su na popularizaciju i uključivanje širih masa u NOB. Okupatorske jedinice upravo tada pokazale su svoje pravo lice. Prešli su na otvorene masovne represalije protiv stanovništva, pljačku i masovno paljenje godinama mukom stečenih dobara.

Grupa diverzanata iz partizanskog logora Viševica, 5. listopada 1941, izvela je još jednu uspješnu diverzantsku akciju. Na pruzi kod Vrata u Gorskotom kotaru u noći je postavljena nagazna mina. Oštećena je lokomotiva i kompozicija vlaka sa stokom, promet je bio zaustavljen za duže vrijeme.

Grupa diverzanata iz partizanskog logora Viševica 10/11. listopada 1941. u noći postavila je minu na željezničkoj pruzi kod Vrata, ali do eksplozije nije došlo pa je tako akcija propala.

Domaći izdajnici, koji su se stavili u službu okupatora već su dotad bili kompromitirani a narod ih je otkrio. Posebno su otežavali i ugrožavali rad organizacija NOP-a terena s partizanskom jedinicom na Viševici. Za Ledenička sela stalnu opasnost je predstavljala porodica Antona Mataije Vrlje, s njegovih pet odraslih sinova. Pred njima je bilo teško bilo što sakriti. Sve su budno pratili i o tom obavještavali Talijane i žandare u Ledenicama. Slijedila su mnoga hapšenja i precizna talijanska saslušanja. Rukovodstvo partizanske jedinice na Viševici, odlučilo je da špijunima i suradnicima okupatora zada ozbiljniji udarac. Tako je grupa boraca, koju je predvodio Milan Mataija u noći 15. listopada uhapsila Vrlju, njegovu ženu, dva sina i zaplijenila zatečenu hranu i stoku u kući. Partizanski sud vojne jedinice na Viševici, osudio je za izdaju i suradnju s okupatorom na smrt, Antona Mataiju Vrlju, ženu Mariju i sinove Juru i Pavla. Presuda je izvršena.

OFANZIVNI NAPADI NA PARTIZANSKE LOGORE 1941. GODINE

Uspjehe partizanskih jedinica Talijani su detaljno pratili i proučavali. Komanda V korpusa odlučila je poduzeti odlučne ofanzivne akcije protiv jedinica NOP-a u zoni korpusa. U napadima su angažirane sve jedinice korpusa, a posebno divizije Lombardia i Re. Za područje Vinodola u napadima je bio angažiran 74. pješadijski puk divizije Lombardia. Iako su Talijani imali dovoljno snaga i motorizacije za brzu koncentraciju jedinica i da istodobno napadnu sve partizanske jedinice na području zone, to nisu učinili. Partizanske jedinice napadane su parcijalno, uz koncentraciju velikih snaga i jedna po jedna. Iz toga se može zaključiti da nisu potcjenjivali udarnu snagu partizanskih jedinica. Talijanima je uspjelo prikupiti točne podatke o svim partizanskim logorima i osigurati vodiče od domaćih izroda. Postigli su taktička iznenađenja pri svim napadima.

Ofanzivni napadi talijanskih jedinica počeli su 18. listopada 1941. na području Vinodola, a završili su 12. prosinca 1941; 20. listopada 1941. Talijani napadaju Delničku četu na Čermaževom Vrh u sa 700 vojnika. Od 20. do 23. listopada 1941. divizijama Lombardia i Re sa 6000 vojnika, opkoljavaju slobodni teritorij Drežnice i napadaju sve partizanske logore. Partizansku čet u na Tuhobiću sa 2000 vojnika Talijani napadaju 12. studenog 1941. Kao posljednji i u lancu tih ofanzivnih akcija napadnut je 12. prosinca 1941. partizanski logor u Bitoraju (Ličko-fužinarska četa). Ovdje smo samo spomenuli objekte napada i vrijeme pokretanja talijanskih jedinica u toj općoj ofanzivi. Na području Vinodola zadržat ćemo se detaljnije.

Rano ujutro 18. listopada 1941. pokrenute su talijanske jedinice iz: Crikvenice, Grižana, Bribira, Novog i Ledenica, ukupno oko dva ojačana bataljona. Sa svih pravaca talijanske jedinice pretresle su šumsko područje i naselja sjeverno od Grižana, Bribira, Ledenica i Krmpota. Partizanska jedinica iz Viševice pratila je pokret talijanskih jedinica oko Ravnog, Maševa i Kala, ali se nije upuštala u borbu s ovako jakim talijanskim snagama. Tom prilikom Talijani su zapalili u Ledenicama kuću Milana Mataije. U Bribirskoj šumi (Kalu, Ravnom, Maševu i Lukovu) zapalili su oko 150 gospodarskih kućica. Opljačkali su i uništili veću količinu hrane, otjerali zatečenu

krupnu i sitnu stoku. U jedno su pokupili 130 žitelja, većinu su još isti dan pustili, a ostale su zadržali u zatvoru u Novom. Još isti dan pred noć povukli su se u polazne garnizone.

Dana 23. listopada jedan ojačan vod iz Ledenica stigao je rano ujutro u područje Male Gore. Opljačkali su kuću Tome Krmpotića Tumoline, pokupili svu krupnu i sitnu stoku, odveli u zatvor četiri člana porodice i zapalili kuću. Isti dan preko Breza povukli su se u Ledenice. Zanimljivo je ovdje napomenuti da su dvije uhapšene žene dopremili u zatvor u Novi, a iz Breza dvojicu uhapšenih muškaraca Talijani su otpremili u zatvor u Ogulin.

Dana 24. listopada 1941. ponovila se ista slika kao i 18. listopada, s tim što je u Brezama izvršena veća koncentracija jedinica, koje su do Breza prevezene. Ovaj put više snaga Talijani su upotrijebili za pretres šumskog područja: Smolnika, Crne i Široke Drage, Mošuna, Male Gore i Dulibe. Većina jedinica na večer se povukla u polazne garnizone, a neke su jedinice otišle u pravcu Jasenka i Drežnice, da bi se spojile s jedinicama koje su na Drežnicu vršile ofanzivu.

Cilj te ofanzive V korpusa bio je: uništiti partizanske jedinice i NOP u cjelini i na širem području. Taj cilj nije ispunjen, posebno ne u smislu uništenja vojnih jedinica, pa time ni pokret NOP-a. Ipak treba istaknuti da je pokretu NOP-a zadat težak udarac. Pred zimu su uništeni svi smještajni kapaciteti logora (osim Vinodolskog). Opljačkana je velika količina imovine, naročito stoke, spaljen je velik broj kuća, pohapšen veći broj simpatizera i sudionika NOP-a. Naročito težak udarac zadat je NOP-u Drežnice, gdje je pohapšeno više od 500 žitelja, među kojima i nekoliko istaknutih boraca (Marko Trbović, Milan Kosanović i drugi).

NAPAD TALIJANA NA VINODOLSKI PARTIZANSKI LOGOR U ROŽENOJ 31. LISTOPADA 1941.

Partizanska jedinica iz Viševice u posljednji mjesec dana češće je mijenjala lokaciju boravka. S obzirom na već rečeno o otkrivanju i napadima na sve partizanske logore, može se pretpostaviti da Talijani nisu imali podatke o ovom partizanskom logoru. Istog dana 31. listopada 1941. iz Rožene za Drežnicu krenuli su Toma Strizić i Nikola Car. Zbog snježne vijavice i snijega morali su se iz Pletenog vratiti. U povratku kroz selo Valač (Gornje Zagone) primijetio ih je izdajnik Anton Svetić, tada ustaški i talijanski suradnik. Svetić je odmah o tome obavijestio Talijane u Ledenicama. Talijani su s jednim ojačanim vodom vojnika odmah krenuli u potjeru. Koristeći trag u snijegu spomenutih drugova i predvođeni Svetićem, uspjeli su kasno navečer doći do samog logora. Stražar logora prvi je primijetio dolazak Talijana i prvi je otvorio vatru na njih. To je Talijane iznenadilo, zauzeli su položaj i otvorili vatru po logoru. Međutim u tom međuvremenu oko 26 boraca, koji su tog trenutka bili u logoru, a među njima i komandant PG NOPO Veljko Kovačević, brzo su se snašli. Borci su pograbili oružje, zauzeli položaj oko barake i otvorili vatru po Talijanima. Pucnjava u noći i šumj dočaravala je veći broj prisutnih i s jedne i s druge strane. Nakon kraće vatre došlo je do obostranog brzog, a među Talijanima i paničnog povlačenja. Pošto se u noći i šumi nije moglo gađati nije bilo ni gubitaka.

Uz napad talijanske jedinice iz Ledenica, treba spomenuti i pokret talijanske jedinice iz Bribira. Obje su jedinice pokrenute vjerojatno u istom

cilju i s istim zadatkom da jedna drugoj pomogne. Istog dana, 31. listopada 1941 navečer, veća grupa talijanskih vojnika (vjerojatno ojačan vod), s ustašom Vinkom Dikom, kao vodičem, krenula je u pravcu Bribirske šume. Nije poznato dokle je ta jedinica stigla.

Postoji mogućnost da je imala i samostalni zadatak, po tragu pronaci partizansku jedinicu i napasti je, ali je vjerojatnije da je trebala pomoći jedinici iz Ledenica. Još u toku noći Talijani su se vratili u Bribir neobavljena zadatka.

I ta je šansa Talijanima propala. Njihova dotadašnja propaganda među narodom uporno je tvrdila da će pohvatati ustanike («Ribe!») čim padne prvi snijeg, odnosno da će im ući u trag i uništiti ih. Poslije te opće ofanzive na partizanske logore i jedinice, Talijanima je bilo jasno da se ustanak širi i da je u općoj ofanzivi. To očito govore mjere koje Talijani poduzimaju još od početka prosinca 1941. Naime, Talijani sužavaju smještajni prostor svojih jedinica, izrađuju bunkere, postavljaju bodljikavu žicu i minska polja, organiziraju sistem vatre i obrane svojih jedinica. Svi kasniji pokreti talijanskih jedinica bili su dugo pripremani, dobro organizirani i s većim jedinicama.

Ustaške vlasti, a posebno veliki župan iz Senja, nisu bili zadovoljni postignutim uspjehom i aktivnošću talijanskih jedinica u borbi protiv ustanika. Smatrali su da bi tu bile aktivnije i efikasnije žandarmerijske jedinice u borbi protiv ustanika. Tako veliki župan dvaput, 12. i 27. studenog 1941, traži od ministarstva unutrašnjih poslova NDH da se:

»Oružništvo u kotaru Novi i Crikvenica poveća iz postojećih 83 na 920 oružnika. Da se osnuje nove oružničke postaje: u Bribiru, Grižanima, Brezama, Alanu i Krmpotskoj Luci«.

Kao razlog navodi pojačanu djelatnost »četničko-komunističkih bandi«.¹⁸

Nekoliko izdajnika iz Bribira, koji su se stavili u službu okupatora kao potkazivači i špijuni, ozbiljno su ugrožavali organizaciju NOP-a u Bribiru. Grga Kombol, tada kotarski službenik za turizam, Toma Udović, zvonar u crkvi, Vicko Saftić, seoski trgovac i đak, ustaša Vinko Dika. U četi je razmotrena njihova antinarodna djelatnost. Odlučeno je da se kao sluge okupatora likvidiraju. Upućeno je 28. listopada 1941. u Bribir nekoliko grupa boraca, koji su za tu svrhu posebno bili pripremljeni i naoružani, da likvidiraju spomenute izdajnike. Grga Kombol je uhvaćen između Bribira i Novog, doveden u logor, osuđen i strijeljan.

Vicko Saftić je bio samo ranjen, poslije čega je preselio iz sela Podskoči u Bribir, pod talijansku zaštitu. Milan Mataija i Blaž Kalafatić pokušali su na prevaru dignuti Udovića, ali im to nije uspjelo. Dana 1. studenog 1941. čekali su Udovića pred crkvom u Bribiru, ali je i taj plan propao zbog nalaska talijanske patrole. Dana 2. studenog 1941. Kalafatić i Mataija na Rudinama u Bribiru teško su ranili ustašu Vinka Diku. Ostavili su ga misleći da je mrtav. Talijani su ga liječili u njihovoj bolnici u Crikvenici, ali je s ovim ranjavanjem izdajnički rad Dike u Bribiru bio zauvijek prekinut. Dana 20. XI ubijen je i Anton Saftić, seoski trgovac iz Podskoči, sluga okupatora. Pošto se nije htio predati i nije dao k sebi, ubijen je u vlastitoj kući. Ove akcije iako nisu u potpunosti uspjele, imale su velik odjek među narodom i šire od Bribira, a slugama okupatora utjeran je strah u kosti.

Talijani i ovaj put reaguju na svoj način, posebno zbog ubojstva Antona Saftića. Vojskom opkoljavaju selo Podskoči. Hapse odrasle muškarce i žene (oko 40) i odvođe ih u Bribir na saslušanje. Za one za koje je Saftićev sin Vicko rekao da su pomagali NOP odvedeni su u zatvor u Novi (njih osmero).¹⁹

Mjeseci studeni i prosinac za obje vinodolske partizanske jedinice bili su izrazito teški i složeni. Ledeničkoj jedinici trebalo je dosta vremena da izradi smještajne barake na Ričičkom Bilu, da organizira opskrbu logora, da stvori trajnu organizaciju na terenu i da je poveže s jedinicom.

Bribirsku četu tištili su isti problemi. Poslije napada na partizanski logor u Roženoj, mijenjano je i pravljeno nekoliko smještajnih lokacija, dok se konačno jedinica nije smjestila 22. prosinca u Kozarskom, u neposrednoj

Komanda 1. čete »Gupčeva bataljona«

*Franjo Mureta
komandir*

*Andrija Tus
komesar*

*Blaž Kalafatić
sekretar partijske organizacije*

Komanda 2. čete bataljona »Marko Trbović«

*Petar Komadina
komandir*

*Ladislav Vivoda
komesar*

*Milan Mataija
sekretar partijske organizacije*

blizini talijanskih garnizona: Bribir, Novi, Ledenice. Spomenuto razdoblje bilo je posebno značajno za širenje NOP-a u cjelini, za mobilizaciju novih boraca u obje jedinice.

Bribirska četa, sada kao 1. četa II bataljona »Matija Gubec« povećala je brojno stanje od 20 na 90 boraca, bez omladinske čete u Bribiru. Ledenička četa od 5. XII 1941. kao 2. četa I bataljona »Marko Trbović« povećala se od 10 na 86 boraca.

U čete su stigli novi borci iz cijele teritorije Vinodola.

Duboki snijeg i zima s niskim temperaturama ograničili su pokretljivost jedinica. Već je spomenuto da su i Talijani zbili svoje garnizone, pripremili za obranu, osim manjeg garnizona u Brezama, pa je bilo teško odrediti objekte napada. Aktivnost jedinica orijentirana je na jedino i moguća dva objekta napada: na željezničku prugu Lič — Zlobin — Plase i na komunikaciju Crikvenica — Senj, koju su Talijani koristili ponekad i s manjim snagama. Jasno je da su akcije mogle biti izvođene putem diverzija i manjih pokretnih borbenih grupa.

Bribirska četa uz omladinsku četu u Bribiru tu je mogućnost iskoristila. Manje borbene grupe bile su stalno u pokretu i akcijama. Ledenička četa izvela je svega nekoliko diverzantskih akcija na komunikaciji Novi — Senj.

O naprijed spomenutim akcijama sačuvan je izvještaj Velike župe Podgorje-Vinodol od 11. prosinca 1941. objavljen u zborniku NOR-a. U izvještaju su registrirane sve aktivnosti partizanskih jedinica na području Vinodola od 20. studenog do 7. prosinca 1941. Izvještaj je upućen ministarstvu unutrašnjih poslova NDH u Zagrebu. Velika župa veliku krivicu prebacuje na neaktivnost talijanskih jedinica. Evo jednog citata iz tog izvještaja:

»Ustanovljena je činjenica da se talijanske vlasti, jedino onda maknu sa svog mjesta i prenu iz njihove blažene pasivnosti, kad nastrada neko od njihovih časnika ili vojnika, onda bez obzira na krivce i osobe pale i žare redom sela i zatvaraju nevine ljude, što također izaizva veliko nepovjerenje kod našeg svijeta.«

Vjerojatno su ustaške vlasti ubrzo promijenile mišljenje »o moći« svojih oružnika, to za ovo područje najbolje dokazuju akcije na Pališinu 19. siječnja i Bateru 6. veljače 1942.

Diverzantske akcije u studenom i prosincu 1941. iznijet ćemo telegrafski, a prema kronologiji događaja 1941, koju je sastavio Mladen Plovanić.²⁰

— Grupa diverzanata Bribirske partizanske čete, 30. listopada 1941, na željezničkoj pruzi između Plasa i Drivenika izvela je uspješnu akciju na rušenju i onesposobljavanju pruge.

— Dvojica boraca Bribirske čete (Nikola Car i Srećko Mureta), 11. studenog 1941, u neposrednoj blizini Crikvenice, na cesti postavili nagaznu minu. Od eksplozije mine oštećen je jedan talijanski automobil i ranjeno nekoliko vojnika.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete, sredinom studenog 1941, na cesti između Grižana i Bribira, bacila ručnu bombu na talijanski vojni kamion. Kamion je bio lakše oštećen i nekoliko vojnika ranjeno.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete, 21. studenog 1941, na cesti između Novog i Bribira porušila je sedam telefonskih stupova i potrgala telefonske žice.

— Grupa omladinaca Bribirske omladinske čete, pod rukovodstvom Josipa Jurčića, 23. studenog 1941, između novog i Bribira, porušila je sedam telefonskih stupova i potrgala žice.

— U drugoj polovici studenog 1941. grupa omladinaca Bribirske omladinske čete upala je u prostoriju »Ustaškog tabora« u Bribiru i tom prilikom odnijela dvije puške, koje su prenijete u Bribirsku partizansku čet.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete, uz dvojicu omladinaca, Bribirske omladinske čete, 1. prosinca 1941, zaustavila je autobus kod Stokolina na liniji Bribir — Crikvenica. Akcijom je trebalo spriječiti odlazak grupe Novljana, koji su se odazvali pozivu u domobrane. Međutim, grupa je otišla autobusom preko Selaca, pa zbog toga nije ispunjen cilj akcije.

— Grupa boraca Ledeničke partizanske čete, početkom prosinca 1941, u dva navrata porušila je nekoliko telefonskih stupova i potrgala telefonske žice na cesti između Povila i Klenovice.

— Grupa omladinaca, Bribirske omladinske čete, pod rukovodstvom Josipa Dorića, 3. prosinca 1941, na cesti između Selaca i Novog porušila je devet telefonskih stupova i potrgala telefonske žice.

— Druga grupa omladinaca, Bribirske omladinske čete, 3. prosinca 1941, na cesti Novi — Bribir, na dva mjesta porušila je nekoliko telefonskih stupova i potrgala telefonske žice.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete, pod rukovodstvom komesara čete Andrije Tusa, 16/17. prosinca 1941, upala je u tunel hidrocentrale Tribalj. Obustavljen je rad u tunelu. Oduzeto je 60 kg eksploziva, nešto sporogorećeg štapina i kapisli, kao i izvjesna količina živežnih namirnica, koja se zatekla u skladištu radilišta. Tom su prilikom 22 radnika dobrovoljno s grupom otišla u partizansku jedinicu, a ostali su pušteni kućama.

— Jedna desetina Bribirske partizanske čete, pod rukovodstvom Mate Saftića, 16. prosinca 1941, napala je talijansku patrolu u neposrednoj blizini Selaca i tom je prilikom ranila dva vojnika.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete (možda i omladinske), 16. prosinca 1941, između Novog i Bribira potrgala je telefonsku žicu.

— Grupa boraca Ledeničke partizanske čete, između Novog i Povila, 16. prosinca 1941, porušila je nekoliko telefonskih stupova i potrgala telefonsku žicu.

— Grupa diverzanata Bribirske partizanske čete, 19. prosinca 1941, pokušala je izvršiti diverziju, podmetanjem mine na željezničkoj pruzi, između željezničke stanice Lič — Drivenik. Zbog visokog snijega diverzija bi bila lako uočljiva, pa se od akcije odustalo.

— Grupa boraca Bribirske partizanske čete, između Selaca i Novog, 19. prosinca 1941, presjekla je i uništila telefonsku žicu i time prekinula telefonske veze.

— Dvojicu boraca Bribirske partizanske čete (Viktor Bujanj i Joso Štajner), 21. prosinca 1941, vraćajući se sa zadatka iz Liča, opkolili su Talijani u jednoj baraci na rubu Ličkog Polja. Probijajući se iz barake, uz zaštitu vlastite vatre, ubili su dva talijanska vojnika. Obojica su se uspjela povući bez posljedica.

— Ličko-fužinarsku partizansku čet napali su Talijani kod Zgradskog Vrh 22. prosinca 1941. U pomoć toj četi upućena je jedna desetina Bribirske partizanske čete. Ta desetina stigla je upravo kad su se Talijani približili položaju čete i odmah se uključila u borbu. Nakon kraće borbe Talijani su

bili prisiljeni na povlačenje. Iz Bribirske desetine u borbi s Talijanima teže je u nogu bio ranjen Filip Veljačić. Veljačić je zapravo bio prvi partizan ranjen u Vinodolu. U svim dosad spomenutim borbama partizanske jedinice u Vinodolu nisu imale gubitaka, pa ni ranjenih boraca.

— Spominjemo još jednu akciju Bribirske omladinske čete, koja je izvedena 23. prosinca 1941. Marija Vuković Dunja, donijela je iz Zagreba letke, namijenjene talijanskim vojnicima («Soldati Italiani»). Grupa hrabrih omladinaca (pet omladinki i dva omladinca) rasturili su letke u Bribiru, gdje su bili smješteni talijanski vojnici.

— Još jedna neborbena akcija vrijedna je spomena. Naime, oko 25 boraca-dobrovoljaca Ledeničke partizanske čete, 27. prosinca 1941, prenijela je oko 300 kg soli iz Ledeničkog logora za narod Drežnice. S obzirom na duboki snijeg to je bio jedino mogući način da se sol prebaci do Drežnice. U zamjenu je vraćena stanovita količina graha i ostalih namirnica. Spomenuta grupa boraca zadržala se u Drežnici oko 8 dana. Ujedno je sudjelovala s drežničkim partizanima u napadu na ustaško-domobranski garnizon u Jezeranima 5. siječnja 1942. Napad nije uspio zbog brze intervencije Talijana iz Brinja.

Zajednička akcija Drežničke, Bribirske, Gomirske i Ledeničke čete izvedena je 17. prosinca 1941. na talijanski garnizon u Brezama. To je, zapravo, bila prva akcija na talijanski garnizon u Hrvatskom primorju.

Zamisao o napadu na talijanski garnizon u Brezama, donijeta je još mjesec dana prije. Komanda Ledeničke čete predložila je napad komandantu PG NOPO drugu Veljku Kovačeviću, koji je obišao Ledenički logor oko 10. studenog 1941. i boravio nekoliko dana u Ledeničkim selima. Prikupljanje podataka i pripreme za napad izvršila je komanda Ledeničke čete, a posebno je na tome bio angažiran Milan Mataija. Kovačević je organizirao sudjelovanje i upućivanje boraca Gomirske, Drežničke i Bribirske čete.

Stalni talijanski garnizon u Brezama sačinjavali su vojnici 105. mitraljeskog bataljona, odnosno jedan ojačan vod četvrte mitraljeske čete iz garnizona Ledenice, jačine 55 vojnika, smještenih u Bartolletijevoj kući, neposredno uz pilanu i nekoliko manjih baraka oko pilane. Garnizon je bio često veći jer je 5—6 vojnih kamiona svakodnevno i više puta do Novog prevozilo rezanu građu. Kamioni su imali svoju pratnju, pa je tako i broj vojnika bio često veći i promjenljiv.

Na Brezama je radila parna pilana, koja je u zalihi imala prilično trupaca, dovezenih iz šume još prije snijega. Pilana je radila za Talijane. Vlasnik je inače bio Talijan Bartolletti. Poslije paljenja pilana u Mošunama i Vodicama, kao i niza drugih akcija, Bartolletti je nudio partizanima novčanu pomoć da ga puste da radi, objašnjavajući to kako je korisno, za »njega, partizane i radništvo«. Razumljivo, na takvu suradnju partijska organizacija i rukovodstvo vojne jedinice iz Viševice, nisu nikad ni pomišljali. U to vrijeme u pilani je radilo dosta radnika i kirijaša iz ledeničkih sela. Nakon prikupljanja boraca i izvršenih priprema za napad, akcijom je u cjelini rukovodio Savo Vukelić.²¹ U napadu je sudjelovalo od 50 do 60 boraca, a oko desetak boraca Ledeničana još je bilo upotrebljeno za osiguranje od pravca Ledenica i Novog.

Plan napada predviđao je opkoliti talijansku posadu u smještajnim objektima, iznenaditi, otvoriti vatru i pozvati ih na predaju. Napad je trebalo početi u 6 sati, odnosno prije nego stignu radnici na posao, jer je pilana počimala s radom u 7 sati.

Na dan napada vrijeme je bilo izrazito loše. Padala je kiša sa snijegom, na već postojeći snijeg, a gusta magla, posebno noću, onemogućila je pravovremeni odlazak boraca na položaj za napad. S napadom se zakasnilo 45 minuta, pa je već većina radnika i kirijaša bila stigla u pilanu. Još dok sve jedinice nisu bile ni zauzele položaj za napad, Talijani su otkrili napad, dali uzbunu i otvorili prvi vatru. Došlo je do jednosatne borbe s opkoljenim Talijanima. Najviše je Talijana bilo u pilani pomiješanih s radnicima; na pilanu se nije pucalo kako radnici ne bi stradali. Pošto nije došlo do predaje Talijana partizanska se jedinica povukla bez gubitaka. U napadu je ubijen jedan talijanski podoficir, a jedan podoficir i dva vojnika teško su ranjeni.

O talijanskim gubicima u Brezama registrirano je više različitih podataka. Od svih izvještaja najrealniji je Kotarske oblasti u Novom, iz kog se vide i gubici:

»Jedan talijanski podoficir ubijen, jedan časnik ranjen kuglom kroz trbuh i pet vojnika lakše ranjenih«.

Citiramo izvještaj u cjelini.²²

Isti dan poslije podne Talijanima je stiglo pojačanje iz Novog u jačini dvije pješadijske čete. Idući dan, 18. prosinca 1941, prije podne Talijani su se kompletno povukli iz Breze, vjerojatno očekujući slijedeći napad; u tom smislu povukli su i svoj manji garnizon, 19. prosinca 1941, iz Krivog Puta. Prilikom povlačenja iz Breza Talijani su pokupili sve vitalne dijelove i onesposobili pilanu za rad. Time je ujedno prestala i posljednja mogućnost eksploatacije šuma u Vinodolu, koju su Talijani nemilosrdno uništavali.

Ta akcija, iako po planu nije uspjela, imala je veliko političko značenje. Za ledenička, krm potska i zagon ska sela, imala je posebno značenje, opće mobilizacije sveg sposobnog stanovništva u redove boraca, a stanovništva i i sela kao osnovne baze slobodnog teritorija.²³

Kroz borbenu aktivnost jedinica nisu spominjana obavještenja i rad na organizaciji obavještajne službe i prikupljanju obavještenja o okupatorskim formacijama i pokretu trupa.

Glavni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Hrvatske izdao je naredbu, 25. prosinca 1941, o organizaciji Političke obavještajne službe (POS). U jedinicama i komandama, kao i pozadinskim organizacijama NOP-a, POS je organizirana u toku 1942. Međutim, treba isatknuti da su komunisti i partijske organizacije problemu obavještavanja, od samog početka ustanka, poklanjali posebnu pažnju. U tu svrhu upućivani su članovi partije ili simpatizeri u organe vlasti i druge formacije NDH. Konkretnih primjera bilo je u mnogim općinama. Ističemo jedan koji nije ostvaren. Partijske organizacije Bribira i Ledenica poduzele su mjere da se preko »povjerljivih osoba«, predložu za ustaškog tabornika u Bribiru Ladislav Vivoda, član partije, tada učitelj u Mataija Dragi. Svi komunisti, svi simpatizeri, sve što se uključivalo u NOP, bavilo se prikupljanjem podataka i obavještenja. Zahvaljujući upravo širokoj razgranatoj mreži obavještavanja, izbjegnuta su veća hapšenja komunisti, izbjegnuto je uništenje prvih manjih grupa ustanika. Omogućeno je partizanskim jedinicama da uvijek udare na pravo mjesto i u pravo vrijeme.

Narod je znao za lokacije partizanskih logora, ali je okupator do takvih podataka vrlo teško dolazio. Sluge okupatora brzo su bili uočeni i kažnjavani. Ovdje nam prostor ne dopušta da šire iznosimo primjere. Narod masovno, čuvajući svoje borce i NOB, sudjelovao je u obavještajnom radu.

Upravo su stare žene i djeca junaci mnogih podviga prenošenja poruka i materijala.

Aktivna, raznovrsna operativna djelovanja partizanskih jedinica 1941. omogućila su mobilizaciju novih boraca iz cijelog područja Vinodola. Stvoreni su solidni i čvrsti temelji organizacije NOP-a, za daljnje složeno vođenje NOB-a. Borbeno osposobljene čete, kroz postojeće bataljone i odred, krenule su početkom 1942. u pobjedonosne okršaje s okupatorom i domaćim izdajicama i izvan Vinodola.

BILJESKE

¹ Podatke o rasporedu talijanskih vojnih jedinica u jesen 1941. pretežno je prikupio i sredio Mladen Plovanić, te dao na korištenje za ovu temu.

² OVRA — OPERA VOLONTARIA REPRESIONE ANTIFASCISTA (Talijanska obavještajna služba fašističkog režima), postojala je u svim političkim društvenim i privrednim organizacijama. Za područje Vinodola bio je nadležan centar iz Rijeke, a služba vodila je borbu protiv svega što je antifašističko, a posebno protiv KPH i NOP-a.

³ SERVIZIO SPECIALE MINISTERO ESTERI (Specijalni servis ministarstva vanjskih poslova), imao je osnovni zadatak proučavanja političke strane NOP-a i prilika u okupiranoj zoni.

⁴ SIM — SERVIZIO INFORMAZIONI MILITARE (Vojna obavještajna služba), organ vrhovne komande talijanske armije, formacijski je služba postojala u korpusu, divizijama, pukovima i samostalnim bataljonima. Osnovna djelatnost bila je borba protiv NOP-a.

⁵ GAF — GUARDIA ALLA FRONTIERA (Pogranične jedinice), obavještajni odsjeci ovih formacija (za razliku od vojnih jedinica) bili su ovlašteni da prikupljaju podatke o civilnom stanovništvu na teritoriji.

⁶ Mladen Plovanić, Dometi broj 10/77, strana 20.

⁷ Veljko Kovačević, rođen 1912. u Grahovu, Crna Gora, studirao filozofiju, član KPJ od 1938. Sudionik španjolske revolucije. Po povratku iz logora u Francuskoj 1941. uključuje se u NOB. Bio je komandant V operativne zone, 13. primorsko-goranske udarne divizije i komandant IV korpusa NOV. Član je Savjeta federacije. Književnik. Proglašen je narodnim herojem.

⁸ Ivo Vejvoda, rođen 1911. u Karlovcu. Pohađao u Pragu visoku tehničku školu. Sudionik španjolske revolucije. Po povratku iz logora iz Francuske 1941. uključuje se u NOB. Član je KPJ od 1939. Bio je komesar V operativne zone, rukovodilac propagandnog odjela ZAVNOH-a i direktor TANJUGA. Član je Savjeta federacije.

⁹ Tomo Strizić, rođen 1906. u Bribiru, krojački radnik. Prekaljeni borac radničkog pokreta. Pokretač i organizator ustanka u Vinodolu. Bio je član ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Poginuo 1944. u Gorskom kotaru. Proglašen je narodnim herojem. Poslije smrti postao je legenda NOB-a Vinodola.

¹⁰ Andrija Tus, Bribir u revolucionarnom pokretu i NOB-i, str. 123—125.

¹¹ Andrija Tus, isto.

¹² Petar Frković, Ledenički partizanski logor »Bilo«, str. 14.

¹³ Andrija Tus, Bribir u revolucionarnom pokretu i NOB-i, str. 132.

¹⁴ Smoković (Mochi), rodom je iz Pule, po zanimanju je bio učitelj. Po kaptulaciji Italije 1943. ostaje u partizanima kao borac 35. ličke divizije. Godine 1944. prebačen na rad u Istru. Poginuo kao poručnik JNA 1944, kod Pazina u Istri u borbi s Nijemcima.

¹⁵ Zbornik dokumenata NOR-a V/1, str. 436—437.

¹⁶ Petar Frković, Ledenički partizanski logor »Bilo«. Prikupljajući podatke za ove dvije akcije naišao sam na različite podatke o danu izvođenja akcija. Opisane su da je kod Mošuna izvedena 1. listopada 1941, a na Prosiki 2. i 3. listopada. Kao osnova služile su mi izjave Jure Mataije Žirice, učesnika tih akcija, Jure Mataije Sušića i Josipa Mataije Žirice. Naime, Juru Mataiju Sušića i Josipa Ma-

taiju hapsili su Talijani, jednog u Crnoj Dragi a drugog u Dulibi 29. rujna 1941. Hapšeni su poslije akcije kod Mošuna, čuli su vatru. Saslušavani su za akcije 27. rujna na Stalku i 29. rujna kod Mošuna, a misu stvarno ništa znali ni o jednoj akciji. Idući dan Jura Mataija Sušić i njegov otac Stjepan bili su pušteni iz Jasenka, ali su ponovo, vraćajući se kući u Javornici, hapšeni od Talijana 30. rujna 1941. Čuli su da je upravo ta kolona bila napadnuta, taj dan od partizana na cesti prema Mošunama. Ponovo su vraćeni u zatvor u Jasenku. Moguće je da je nastala zbrka dan podacima i zbog aktivnosti drežničkih partizana na istom pravcu. Pokreti jedinica 14. puka iz Novog prema Jasenku tih dana bili su česti. Dana 28. rujna 1941. drežnički odred iz Krakara, razoružao je talijansku stražu na Mekuši (raskrsnica Drežnica — Jasenak) i zarobio 7 talijanskih vojnika. Dana 1. listopada 1941. Drežnički odred, na cesti Stalak — Jasenak u Javornici napao je talijanski kamion, ubijen je jedan oficir a tri su vojnika ranjena. Isti dan, nešto kasnije, u Javornici Drežnički odred napao kolonu 74. puka. Ubijeno je 36 talijanskih vojnika i tri su kamiona zapaljena. Sve ove akcije na potezu Novi — Jasenak komandant V korpusa iz Crikvenice, u izvještaju štabu armije od 5. listopada 1941. okarakterizirao je:

»Na planini jugozapadno od Jasenka, radi se o nekoj bandi, možda ne mnogo brojnoj, ali veoma hrabroj, dobro naoružanoj i spretno vođenoj«.

¹⁷ *Andrija Tus*, Bribir u revolucionarnom pokretu i NOB-i, str. 141.

¹⁸ Zahtjev velikog župana iz Senja od 2. i 27. studenog 1941, IHRPH-F 50-K-153.

¹⁹ *Andrija Tus*, Bribir u revolucionarnom pokretu i NOB-i, str. 149 i 155.

²⁰ *Mladen Plovnić*, Kronologija događaja u Vinodolu 1941, mjeseci studeni i prosinac, objavljujemo u ovom svesku VZ.

²¹ *Savo Vukelić*, tada komandant bataljona »Marko Trbović«, komandant 43. istarske divizije — general pukovnik JNA — umro.

²² NDH, Opće upravno povjereništvo kod druge armate talijanske vojske, pov. broj 4693/1941, Sušak, 23. prosinca 1941. Predmet: Napad četnika i komunista na talijanski vojni odred u Brezama. Kotarska oblast Novi nam šalje ovo izvješće od 19. XII 1941. broj 455/1941:

»Dana 17. o. mj. prije podne napali su četnici-komunisti na talijanski vojni odred, koji je bio smješten u par zgrada pokraj pilane u Brezama, čiji je vlasnik talijanski državljani Bartoleti. Četnici-komunisti zauzeli su položaje na obroncima okolnih brda i otvorili vatru iz strojnih pušaka na zgradu, u kojoj su bili smešteni talijanski časnici. Nakon duže paljbe iz strojnih pušaka prestali su sa vatrom i počeli zvati vojnike nek se predaju i bace oružje, pa da im se neće ništa dogoditi. Dakako vojnici nijesu se odazvali tome pozivu, nego su iz pušaka, koli strojnih, toli običnih, uzvraćali i dalje vatru. Povodom tog okršaja ubijen je jedan talijanski narednik, a jedan časnik teško ranjen kuglom kroz trbuh; taj je časnik odvezen u talijansku vojnu bolnicu u Crikvenici i tamo operiran, no stanje istog je teško. Ranjenih je tom zgodom bilo petorica talijanskih vojnika, ali posve lako. Sa strane bandita za jednog se znade pozitivno, da je ubijen, a vjerojatno da je i još jedan ubijen ili barem vrlo teško ranjen, banditi su svog mrtvaca kao i ranjenog odstranili. Ovo sam saznao od zapovjedništva ovomjesne talijanske vojne posade. Nadodajem da je dana 19. o. mj. bio sprovod palog talijanskog narednika i to u Novom, kome su sprovodu prisustvovali predstavnici državnih i samoupravnih ureda sa osobljem, te priličan broj mještana. Istog dana 18. o. mj. nakon što je svršio okršaj u Brezama četiri nepoznata četnika komunista došli su u kuću Butković Antona lugara državne šumarije, koja je udaljena od pilane Breze od po prilici 1 km., te istoga vezali u lance, a s njime i Ivana Piškulića lugara z. z. Novi koji je tamo bio za vrijeme navedenog okršaja. Obojica su sprovedeni i za njihovu se sudbinu ništa nezna.

Dostavlja se znanja radi.«

Za dom — spreman!
Opće upravni Povjerenik:
Potpis nečitak

Ovaj izvještaj je dostavljen: ministarstvu unutrašnjih poslova Zagreb, ministarstvu vanjskih poslova, uredu poglavnika, uredu vojskovođe, i poslanstvu NDH u Rimu.

²³ *Petar Frković*, Ledenički partizanski logor »Bilo« 1941.

